
Ottomán kultúra Észak-Nyugat Erdélyben – kerámia és fémművesség

Molnár Zsolt 2014-ben megjelent monográfia jellegű műve¹ átfogó képet nyújt az észak-nyugat erdélyi ottomán bronzkori régészeti kultúráról.² A kultúráról megjelent utolsó monográfia, még 1978-ból, *Bader Tibor* nevéhez fűződik.³ Az azóta eltelt időszakban a terepkutatásoknak köszönhetően a régészeti leletanyag jelentős mértékben gyarapodott, ugyanakkor a kutatási lehetőségek bővülésével, olyan információkkal gazdagodott a szakirodalom, amely új megvilágításba helyezi a XX. századi álláspontokat.

A jelentős mennyiségű régészeti leletanyag felgyűjtése mellett, szintézis jellegű elemzésében a szerző az eredményeit, amelyet *Florin Gogâltan* lektorált, összehasonlítja más jellegű összefoglalásokkal.

Az előszóval és köszönetnyilvánítással kezdődő monográfia, nyolc fő fejezetre és azon belül, alfejezetekre oszlik, az alcímek révén pedig átláthatóbb a szerkezete. A *Bevezető* részben megismerhetjük a mű célját, szerkezetét, az alkalmazott kutatási módszereket.⁴ Ezek után következnek

1 A mű román címének fordítása: Ottomán kultúra Észak-Nyugat Erdélyben. Kerámia és fémművesség (a szerző fordítása).

2 A kultúra a II. évezred elején jelent meg a Nagykárolyi síkságon, így a középső bronzkorra jellemző.

3 Az említett mű: Tiberius Bader: Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică. București, 1978, Editura Științifică și Enciclopedică.

4 A szerző elmondása szerint az általa legismertebb tárgytypusokat elemezte, melyekről mélyreható információkkal rendelkezik. Többek között leírja az előkerülési helyet, a tipológia-alkotás célját és folyamatát, valamint az elemzések okát. Hasonlóképpen a fémtárgyaknál, ahol nemcsak a feltárások típusait és jellegét figyelte meg, de a tárgyak tipológiájára is hangsúlyt fektetett. A tárgyak katalógizálását illetően a Kolozsvári Régészeti és Művészettörténeti Intézet kutatói által használt modellt alkalmazza.

a kisebb alcímek, amelyek a terminológiát⁵ és kronológiát tárgyalják, ahol a szerző kitér nemcsak a Reinecke-féle kronológia értelmezésére, de az összes olyan szakember által javasolt és elfogadott kronológiai megközelítést megemlíti, amelyek az adott periódussal foglalkoznak. A különböző időrendi megközelítéseket összehasonlítja a szerző, viszont nem tárgyalja részletesen őket, azzal indokolva, hogy ezek a pro- vagy kontra érvek megtalálhatóak a szakirodalomban. A szerző rámutat az ottomán kultúra fejlődési folyamatára, amely párhuzamos a középső bronzkor hármaskör felosztásával.⁶ Ugyanakkor, maga az ottomán kultúra megnevezése vita tárgyát képezi a szakirodalomban, amely megnevezíti a probléma átláthatóságát. A kutatás céljai között megfogalmazott szempontoknak megfelelően mellőzi a szlovák, lengyel és német kutatók ottomán kultúrával kapcsolatos eredményeit, ugyanis ezek területi vonatkozásait tekintve lényegtelenek Észak-Nyugat Erdély esetében. Megemlíti, hogy a kelet-szlovákiai és dél-kelet lengyelországi kutatások nagyrészt a Füzesabony-kultúrára vonatkoznak.

A bevezető kutatástörténetre vonatkozó alfejezetében a szerző rendszerezi az eddig megjelent szakirodalmat, beleértve a régészeti kutatások legújabb eredményeit. A szerző egy egységes kerámia-tipológia felállítását javasolja, amelyet azzal indokol, hogy az eddigi próbálkozások vagy nem tartalmazzák az ottomán kultúra teljes leletanyagát, vagy csak jellegzetes (díszített és kivehető formájú) kerámia töredékekre épültek. Az egységes

5 A monográfiában az ottomán kultúra megnevezésén kívül megjelenik az Ottománi kultúra, Gyulavarsánd kultúra és az Ottomán-Gyulavarsánd kulturális egység (kulturális komplexum) kifejezés. A megnevezésbeli különbségekből adódóan Molnár Zsolt és *Németi János* már 2002-ben rávilágítanak arra, hogy az átláthatóság miatt, az Ottomán-Gyulavarsánd kulturális egység (kulturális komplexum) kifejezés alkalmazását javasolják. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy mikor saját véleményét írja le az Ottomán-Gyulavarsánd kulturális egység (kulturális komplexum) kifejezést használja monográfiájában.

6 A középső bronzkor első periódusa az Ottomán kultúra első szakaszának felel meg, míg a középső bronzkor második periódusa az Ottomán kultúra második szakaszának és a középső bronzkor harmadik egyben utolsó periódusa az Ottomán kultúra harmadik szakaszának felel meg. (I. Németi János – Molnár Zsolt: A tell telepek elterjedése a nagyárolyi-síkságon és az Ér völgyében. Scientia Kiadó, 2002, Kolozsvár; Németi János – Molnár Zsolt: A tell telepek elterjedése a nagyárolyi-síkságon és az Ér völgyében, Scientia Kiadó, 2007, Kolozsvár; Molnár Zsolt: Contribuții la cunoașterea culturii Ottoman din nord-vestul Transilvaniei. Ceramică și metal, Editura Mega, Cluj Napoca, 2014, Series Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum, Volume 10)

tipológia mellett a szerző egy új kerámiatipológia létrehozását is javasolja (Nagykárolyi síkság és Ér-völgyi ottomán telkek leletanyagaira) mivel a legutóbb megjelent monográfia óta a kutatások száma megnőtt, valamint a régészeti leletanyag ismeretében már újabb eredményekkel rendelkezik a kutatás.

A második fejezetben az ottomán kultúra földrajzi kiterjedésének behatárolásával foglalkozik, melynek keretén belül feloldja ennek a témakörnek a problémáját, ez által is új eredménnyel járulva hozzá a kutatáshoz. Egyetért *Florin Gogáltannal* a kultúra elterjedésének kérdésében, miszerint ez déli irányban egészen a Fehér-Körös határáig húzódik. A szerző véleménye szerint a kultúra északi határa a Csomaköz-Bere-Csanáros-Mezőfény vonalra húzható meg, az Ecsedi-láp partján. Az ottomán kultúra elterjedési térképe nem tartalmazza a Szamos-síkságát és az Avas vidékét, ahogy *Bader* 1978-ban feltételezte. A kultúra keleti határa mindenképp a mai Bihar megye keleti határán húzódik. A kérdéskör tisztázásának fontosságát a szakirodalomban megjelenő eltérő álláspontok indokolják.

A harmadik fejezet az ottomán kultúra leletanyagának⁷ feldolgozási folyamatát, elemzését és értelmezését mutatja be. A kerámiaanyag részletes elemzését tárja elénk, kvantitatív megközelítésre helyezve a hangsúlyt, azonban a funkcionalitás és az edényformák vizsgálata is fontos része az elemzésnek. Alfejezetekben tárgyalja az ottomán kultúra különböző fejlődési fázisaihoz tartozó formákat és díszítő motívumokat, leírásokkal és táblákkal.

A következő fejezet a Nagykárolyi-síkságon és az Ér-völgyében előkerülő és az ottomán kultúrához kapcsolható fémművességgel foglalkozik. Meghatározza a legjellemzőbb tárgytipusokat, amelyeket kategóriákra osztva vizsgál. Célja az eddigi ismeretek összesítése az adott terület bronzművességére vonatkozóan. A középső bronzkorra keltezhető ötvenkilenc tárgyat elemzett a Nagykárolyi-síkságról és az Ér-völgyéből. A régészeti leletek tizenhét különböző lelőhelyről kerültek elő, tizenöt tárgy bronzdepóból, tizenkilenc szórványlelet, huszonegy településről, négy sírmellékletből. A fent említett ötvenkilenc tárgy közül huszonegyet régészeti feltárás vagy terepbejárás során találtak meg, míg harmincnyolc mezőgazdasági munkálatok során került a felszínre. Kiemeli, hogy az említett tárgyak fémmegmunkáló műhely jelenlétére utalnak a Nagykárolyi-síkságon és az Ér-völgyében. Felhívja a figyelmet az általa vizsgált tárgyakkal kapcsolatos

⁷ Az elemzett kerámiaanyag a Nagykároly-Bobáld lelőhelyről 2000–2002 között előkerült leletanyagot tartalmazza, valamint az előző évek ásatásainak köszönhetően előkerült edényeket, mivel ezek épek vagy restaurálhatóak voltak.

kronológiai nehézségekre, és pedig melyek azok a tárgyak, amelyek a középső bronzkorba sorolhatóak.

Az ötödik fejezetben a szerző a következtetéseit foglalja össze a kutatási eredményeivel kapcsolatban.

A monográfia befejező része a bibliográfiai feladásokat és a *Mellékletek* című fejezetet tartalmazza (Fémtárgyak repertóriuma, a Nagykárolyi-síkságon és az Ér-völgyében található ottomán telepek listája, Táblák listája, Térképek, Táblák).

A szerző kutatásaiban hű marad a posztprocesszualista régészeti irányzathoz. Multidiszciplináris kutatási módszerei segítségével összefoglalja és kiegészíti a mai szakirodalmat. Vizsgálati módszerei a modern kutatás vívmányai, kémiai-,⁸ néprajzi-,⁹ archeometriai,¹⁰ valamint nyersanyagforrások vizsgálata. A társadalomtörténeti kutatások elmaradhatatlan kiegészítője a környezetrekonstrukció, az arheozoológiai elemzések, a temetők vizsgálata, a tárgyi anyag vizsgálata és kategorizálása, valamint a társadalom rétegződésére vonatkozó bizonyítékok keresése. A fentiekben összegzett módszerek segítségével olyan képet alkothatunk, mely az őskorra vetítve elősegíti a mikroregionális társadalomrekonstrukciót, és a kereskedelem, mint gazdasági folyamat megértését. E monográfiának köszönhetően az ismereteink jelentős mértékben bővültek az északnyugat-erdélyi ottomán kultúráról, annak anyagi kultúrájáról, valamint társadalmi berendezkedéséről. A műben publikált és elemzett leletanyagok, az elterjedési térképek, valamint a szerző által megfogalmazott következtetések fontos kiinduló pontot jelentenek a bronzkorral foglalkozó kutatók számára.

Molnár Zsolt: Contribuții la cunoașterea culturii Otomani din nord-vestul Transilvaniei, Ceramică și metal (Ottomán kultúra Észak-Nyugat Erdélyben – kerámia és fémművesség) Editura Mega, Cluj Napoca, 2014, Series Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum, Volume 10.*

Mizsur Anitta Kinga

8 J. Buxed, I. Garrigós, W. Häusler, S. Ferrari, A. F. Gualtieri, Corina Ionescu, Volker Hoeck, Lucreția Ghergari, D. N. Papadopoulou, G. A. Zachariadis, A. N. Anthemidis, N. C. Tsirliganis, J. A. Stratis, Corina Ionescu, Varga István, Süvegh Gábor, Nagyné Czák Ilona és erre vonatkozó tanulmányaik.

9 Ian Hodder, John W. Arthur, Olivier P. Gosselain, Nicholas David, Judy Sterner, Kodzo Gavua, Carol Kramer és erre vonatkozó tanulmányaik.

10 Gherdán Katalin, D. Barca, M. F. La Russa, G. M. Crise, Bruno Fabbri, Mihai Gligor, Sabrina Gualtieri, Simona Varvara, S. Roberts, J. Sofaer, V. Kiss, Szakmány György, Ilon Gábor és erre vonatkozó tanulmányaik.

* A mű megjelenését támogatta a Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS, Proiect TE_304)